

Műszaki analitikai kémia

Titrimetria és gravimetria

Dr. Galbács Gábor

Volumetria / Titrimetria

TITRIMETRIA

A koncepció

Volumetria (*titrimetria*) egy mennyiségi analitikai eljárás, amelynek alapjául az szolgál, hogy megmérjük, a mérendő mennyisége *mekkora térfogatú* reagenssel (*mérőoldat*) ekvivalens. A reakció lejátszódását indikálni szükséges természetesen. A reakció sztöchiometriájának ismeretében ekkor a mérendő koncentrációja kiszámítható:

x Mérendő + y Reagens → z Termék

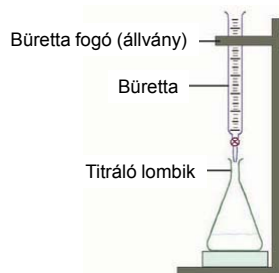
$$y \cdot n_{\text{mérendő}} = x \cdot n_{\text{reagens}}$$

$$n_{\text{reagens}} = c_{\text{reagens}} \cdot V_{\text{reagens}}$$

$$n_{\text{mérendő}} = (c_{\text{reagens}} \cdot V_{\text{reagens}}) / y$$

$$c_{\text{mérendő}} = n_{\text{mérendő}} / V_{\text{mérendő}}$$

TITRIMETRIA

A koncepció

Alapvetően mind a négyféle reakciótípus alkalmas titrimetriás eljárás kidolgozására:

- sav-bázis (semlegesítési vagy neutralizációs)
- csapadékos
- komplex
- redoxi

Példák:

Mérendő

sav (pl. HCl)
lúg (pl. NH₄OH)
IO₃⁻ ionok
fémionok

Mérőoldat

lúg (pl. NaOH, KOH)
sav (pl. HCl)
lecsapószer (pl. AgNO₃, Hg₂(NO₃)₂)
komplekképző (pl. NTA, EDTA, DCTA)

TITRIMETRIA

Szükséges feltételek

Mindazonáltal vannak feltételek, amelyek teljesülése szükséges ahhoz, hogy egy reakció alkalmas legyen titrimetria céljára:

1. A reakció legyen kvantitatív
2. Ne legyenek mellékreakciók
3. A reakciósebesség kellően gyors
4. A reakció befejezettsége jól detektálható
5. A titrálószer (mérőoldat) megfelelő tisztaságban és stabilitással előállítható

TITRIMETRIA

Elsődleges standard

A titrimetriás mérőoldatokat mindig valamilyen standard alapanyagból készítjük el.

Elsődleges standard. Ha ilyen alapanyagot használunk, akkor az oldatkészítés közvetlenül, a szükséges alapanyagmennyiség kimérésével és feloldásával, hígításával elvégezhető. Az ilyen alapanyag

- nagy tisztaságú
- nagy stabilitású (levegővel és fénnel szemben)
- állandó mennyiségű kristályvizet tartalmaz (nem higroszkópos)
- nagy móltömegű
- elegendően nagy oldhatóságú

Példák: $K_2Cr_2O_7$, $KBrO_3$, oxálsav, stb.

TITRIMETRIA

Másodlagos standard

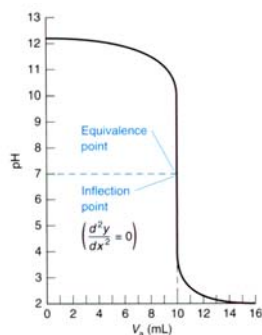
Ha nincs alkalmas elsődleges standard, akkor **másodlagos standard**-et kell alkalmazni a mérőoldat elkészítésére. Ezek az alapanyagok nem teljesítenek minden feltételt az elsődleges standardokéből, ezért oldatuk pontos koncentrációját frissen kell meghatározni (**standardizálható, „hatóértéke” meghatározható**) elsődleges standardból készült mérőoldat segítségével.

Példák: KMnO_4 , AgNO_3 , stb.

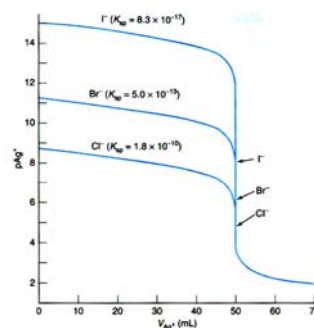
TITRIMETRIA

A titrálási görbe

A titrálási görbe definíció szerint olyan grafikon, ami a hozzáadott mérőoldat térfogat függvényében valamilyen, a mérendő koncentrációjával összefüggő mennyiség változását ábrázolja. Az y-tengelyen legtöbbször a mennyiség logaritmusát (pX) ábrázoljuk.

Acidi-alkalimetriás titrálási görbe

Csapadékos titrálási görbe

TITRIMETRIA

A titrálás ekvivalencia pontja és végpontja

A titrálási görbe **ekvivalenciapontjában** éppen minden mérendő elfogyott és nincs jelen felesleg sem a mérőoldatból (úgy is nevezzük, hogy ilyenkor 100%-os a titráltsági fok).

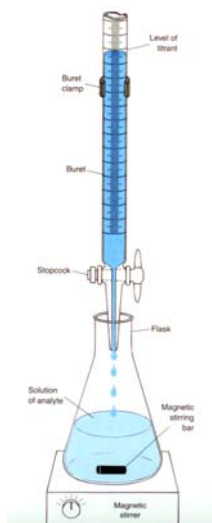
A klasszikus titrimetria során a mérőoldat adagolását a **titrálás végpontjában** abbahagyjuk. A végpont az ekvivalenciapont becslése valamilyen indikációs eljárás alkalmazásával. A **végpontjelzés** alapvetően kétféle módon, **indikátor színezékekkel** vagy **műszeres módszerrel végezhető**.

Az indikátorszínezékek színes vegyületek, amelyek színüket megváltoztatják az ekvivalenciapont közelében, így a végpont az analitikus számára vizuálisan észlelhető.

Műszeres végpontjelzés során az ekvivalencia pontban a mintában bekövetkező valamilyen fizikai/kémiai változást észleljük műszeres módszerrel (pl. fényelnyelés, vezetőképesség, stb.).

TITRIMETRIA

Eszközök

Klasszikus titrimetriás eszközök

Egy modern titrátor számítógép-vezérelt adagolás és adatgyűjtés révén a teljes titrálási görbét rögzíti, majd azt matematikailag kiértékeli (pl. pH/mV mérés, a görbe inflexiós pontjának keresése).

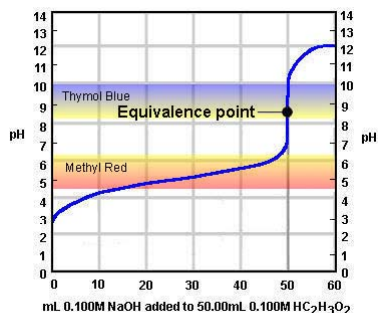
Modern automata titrátor

TITRIMETRIA

A titrálási hiba

A **titrálási hiba** a titrálás eredményében jelentkező pontatlanság, lényegében az ekvivalenciapont és a végpont közötti különbség. A titrálási hiba forrásai többfélék lehetnek, itt csak két nagyobb kategóriát említünk:

Indikátor hiba. Ez indikátor színezékek alkalmazásakor jelentkezik. Akkor fordulhat elő, ha az indikátor maga is számottevő mérőoldat mennyiséget fogyaszt vagy az indikátor helytelenül lett megválasztva, ezért az ekvivalenciapontot pontatlanul jelzi.

Adatgyűjtési hiba. Műszeres végpontjelzés esetén fordul elő, ha az adatgyűjtést nem elegendő felbontással végeztük (pl. numerikus deriválás).

TITRIMETRIA

A titrálás elvégzésének lehetséges módozatai

Közvetlen titrálás

Amikor csak lehetséges, ezt alkalmazzuk. Ez a legegyszerűbb, az alap koncepciónak megfelelő titrálási mód.

Visszatitrálás

Akkor alkalmazzuk, ha pl. a mérendő a titrálószerrel csak lassan reagál. Ilyenkor egy feleslegben alkalmazott segédreagens segítségével, amely jól titrálható (gyorsan reagál), elreagáltatjuk a mérendő teljes mennyiségét, majd a felesleget visszamérjük.

Fordított titrálás

A minta és a mérőoldat „helyét” felcseréljük, és a mintát adagoljuk a burettából a mérőoldat egy adott részletéhez. Olyankor alkalmazzuk, amikor a minta érzékeny a levegőre (pl. lúgoldat karbonátosodása)

Indirekt titrálás

A mérendő, rosszul titrálható komponenst kémiai reakcióval előzetesen kvantitatíve átalakítjuk egy jól titrálható komponenssé.

Neutralizációs (sav/bázis) titrálások

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Neutralizációs reakciók alkalmazása

A sav-bázis reakciók többféle kombinációja fordulhat elő titrimetriás analitikai feladatok során. Lehetséges esetek:

- ***erős sav titrálása erős lúggal (és fordítva)***
- ***gyenge sav titrálása erős lúggal (és fordítva)***
- gyenge sav titrálása gyenge lúggal (és fordítva)
- többértékű savak/bázisok titrálása
- sav- vagy báziselegyek titrálása

Ezen reakciók során lejátszódó folyamatok a sav-bázis egyensúlyokról tanultak alapján, a titrálási görbe pontjainak (pH) számítása révén tárgyalhatók.

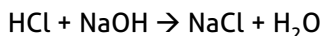
A sav/bázis titrálási görbék y tengelyén mindig a pH vagy a pOH van feltüntetve.

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Erős sav erős bázissal való titrálásának esete

Legyen a titrálási példa a következő

20 mL 0,1 M HCl mintaoldat titrálása 0,1 M NaOH mérőoldattal

Kövessük a lejátszódó folyamatokat a pH számításával a három fő szakaszban!

- 1. Az ekvivalencia pont előtt** (a titráltsági fok < 100%):
a pH-t a megmaradt erős sav határozza meg
- 2. Az ekvivalencia pontban** (a titráltsági fok = 100%):
a pH-t a reakciótermék hidrolízise határozza meg (NaCl)
- 3. Az ekvivalencia pont után:** (a titráltsági fok > 100%):
a pH-t a feleslegbe kerülő (maradék) erős lúg határozza meg

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Erős sav erős bázissal való titrálásának esete

AZ EKVIVALENCIA PONT ELŐTT

0 mL mérőoldat hozzáadása után (0%):

$$\text{pH} = -\lg c_{\text{HCl}} = -\lg 0,1 = 1,00$$

5 mL mérőoldat hozzáadása után (25%):

$$\text{pH} = -\lg c_{\text{HCl, maradék}}$$

$$c_{\text{HCl, maradék}} = ((c_{\text{HCl, összes}} \cdot V_{\text{HCl}}) - (c_{\text{NaOH}} \cdot V_{\text{NaOH, hozzáadott}})) / V_{\text{teljes}}$$

$$\text{pH} = -\lg (((0,1 \text{ M} \cdot 20 \text{ mL}) - (0,1 \text{ M} \cdot 5 \text{ mL})) / 25 \text{ mL}) = 1,22$$

10 mL mérőoldat hozzáadása után (50%):

$$\text{pH} = -\lg (((0,1 \text{ M} \cdot 20 \text{ mL}) - (0,1 \text{ M} \cdot 10 \text{ mL})) / 30 \text{ mL}) = 1,47$$

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Erős sav erős bázissal való titrálásának esete

AZ EKVIVALENCIA PONTBAN

20 mL mérőoldat hozzáadása után (100%):

pH = 7,00 mivel a keletkező termék (NaCl) nem hidrolizál

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Erős sav erős bázissal való titrálásának esete

AZ EKVIVALENCIA PONT UTÁN

25 mL mérőoldat hozzáadása után (125%):

$$\text{pOH} = -\lg c_{\text{NaOH, extra}}$$

$$c_{\text{NaOH, extra}} = ((c_{\text{NaOH}} \cdot V_{\text{NaOH, hozzáadott}}) - (c_{\text{HCl, teljes}} \cdot V_{\text{HCl}})) / V_{\text{teljes}}$$

$$\text{pOH} = -\lg (((0,1 \text{ M} \cdot 25 \text{ mL}) - (0,1 \text{ M} \cdot 20 \text{ mL})) / 45 \text{ mL}) = 1,95$$

$$\text{pH} = 14 - \text{pOH} = 12,05$$

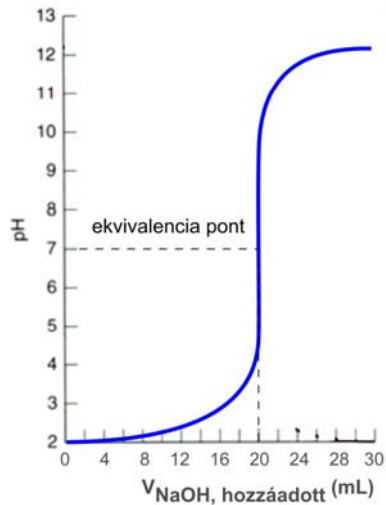
30 mL mérőoldat hozzáadása után (150%):

$$\text{pOH} = -\lg (((0,1 \text{ M} \cdot 30 \text{ mL}) - (0,1 \text{ M} \cdot 20 \text{ mL})) / 50 \text{ mL}) = 1,70$$

$$\text{pH} = 14 - \text{pOH} = 12,30$$

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Erős sav erős bázissal való titrálásának esete – a titrálási görbe

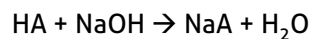

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Gyenge sav erős bázissal való titrálásának esete

Titráljunk egy HA gyenge savat ($pK_s = 5.20$):

20 mL 0.1 M HA (mintaoldat) és 0.1 M NaOH (mérőoldat)

A titrálási görbén négy fontos szakaszt különíthetünk el:

- 1. A titrálás kezdetén:**
a pH-t a gyenge sav disszociációja határozza meg
- 2. Az ekvivalenciapont előtt:**
egy savas pufferoldat van jelen (HA és NaA)
- 3. Az ekvivalencia pontban:**
a pH-t a reakciótermék hidrolízise szabja meg (NaA)
- 4. Az ekvivalencia pont után:**
a hidrolizáló só és a lúg feleslege van jelen

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Gyenge sav erős bázissal való titrálásának esete

A TITRÁLÁS KEZDETEKOR

0 mL mérőoldat hozzáadása után (0%):

$$\text{pH} = -\lg(\sqrt{K_s \cdot c_{\text{sav}}}) = \frac{1}{2} \cdot (\text{p}K_s - \lg c_{\text{sav}}) = 0,5 \cdot (5,20 - \lg 0,1) = 3,10$$

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Gyenge sav erős bázissal való titrálásának esete

AZ EKVIVALENCIA PONT ELŐTT

5 mL mérőoldat hozzáadása után (25%):

$$\text{pH} \approx \text{p}K_s + \lg \frac{c_{\text{só}}}{c_{\text{sav}}}$$

$$c_{\text{só}} = (c_{\text{NaOH}} \cdot V_{\text{NaOH, hozzáadott}}) / V_{\text{teljes}} = (0,1\text{M} \cdot 5 \text{ mL}) / 25 \text{ mL}$$

$$c_{\text{sav, maradék}} = ((c_{\text{sav, teljes}} \cdot V_{\text{sav}}) - (c_{\text{NaOH}} \cdot V_{\text{NaOH, hozzáadott}})) / V_{\text{teljes}} = 0,06 \text{ M}$$

$$\text{pH} = 4,72$$

10 mL mérőoldat hozzáadása után (50%):

mint fent, azonban mivel 50%-nál, $c_{\text{só}} = c_{\text{sav}}$

$$\text{pH} = \text{p}K_s = 5,20$$

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Gyenge sav erős bázissal való titrálásának esete

AZ EKVIVALENCIA PONTBAN

20 mL mérőoldat hozzáadásakor (100%):

$$c_{\text{só}} = (c_{\text{NaOH}} \cdot V_{\text{NaOH, hozzáadott}}) / V_{\text{teljes}} = (0,1\text{M} \cdot 20 \text{ mL}) / 40 \text{ mL}$$

a pH-t a HA konjugált bázisa, A⁻ határozza meg, amely a reakciótermék (NaA) disszociációja miatt van jelen. Erre a konjugált bázisra K_b értéke

$$K_b = 10^{-14} / 10^{-5,20} = 1,58 \cdot 10^{-9}$$

vagyis gyenge bázisról van szó. A pH számítása a megfelelő képlettel történik:

$$\text{pOH} = -\lg(\sqrt{K_{b,A^-} \cdot c_{A^-}}) = -\lg(\sqrt{1,58 \cdot 10^{-9} \cdot c_{\text{só}}}) = 5,05$$

$$\text{pH} = 14 - \text{pOH} = 8,95$$

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Gyenge sav erős bázissal való titrálásának esete

AZ EKVIVALENCIA PONT UTÁN

25 mL mérőoldat hozzáadásakor (125%):

Mind a hidrolizáló só (gyenge lúg), mind az extra NaOH (erős lúg) jelen van, de a pH-t az utóbbi fogja meghatározni:

$$\text{pOH} \approx -\lg c_{\text{NaOH, extra}}$$

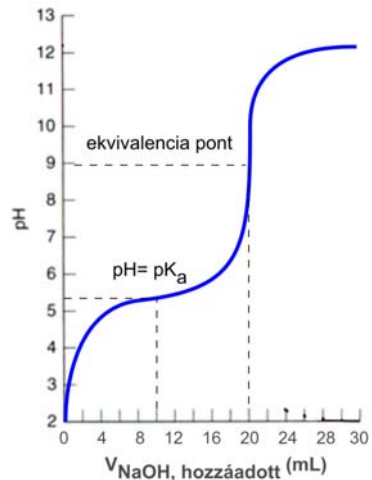
$$c_{\text{NaOH, extra}} = ((c_{\text{NaOH}} \cdot V_{\text{NaOH, hozzáadott}}) - (c_{\text{HA, teljes}} \cdot V_{\text{HA}})) / V_{\text{teljes}}$$

$$\text{pOH} = -\lg(((0,1 \text{ M} \cdot 25 \text{ mL}) - (0,1 \text{ M} \cdot 20 \text{ mL})) / 45 \text{ mL}) = 1,95$$

$$\text{pH} = 14 - \text{pOH} = 12,05$$

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Gyenge sav erős bázissal való titrálásának esete – a titrálási görbe

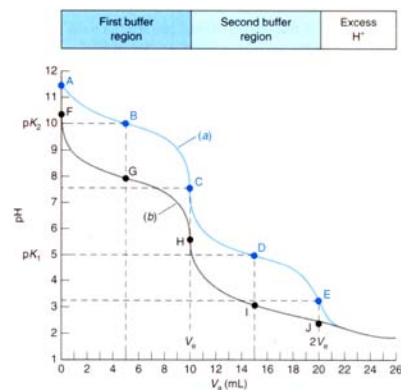

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Kétértékű lúg (lúgelegy) erős savval való titrálásának esete

Ha legalább ezerszeres különbség van a disszociációs állandók között, akkor az egyes protonok külön-külön megtitrálhatók, hacsak azok nem túl „gyengék”.

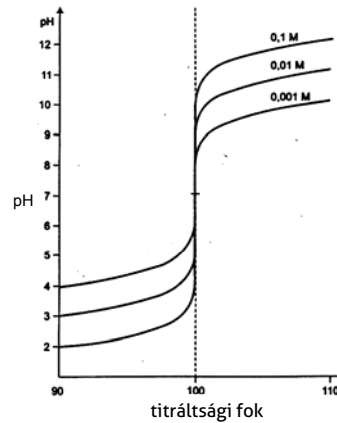
Figure 11-4 (a) Titration of 10.0 mL of 0.100 M base ($pK_{a1} = 4.00$, $pK_{a2} = 9.00$) with 0.100 M HCl. The two equivalence points are C and E. Points B and D are the half-neutralization points, whose pH values equal pK_{a2} and pK_{a1} , respectively. (b) Titration of 10.0 mL of 0.100 M nicotine ($pK_{a1} = 6.15$, $pK_{a2} = 10.85$) with 0.100 M HCl. There is no sharp break at the second equivalence point, J, because the pH is too low.

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

A koncentráció hatása a titrálási görbék alakjára

Minél nagyobb a mérendő és/vagy a mérőoldat koncentrációja, annál nagyobb az ugrás a görbén az ekvivalencia pontban.

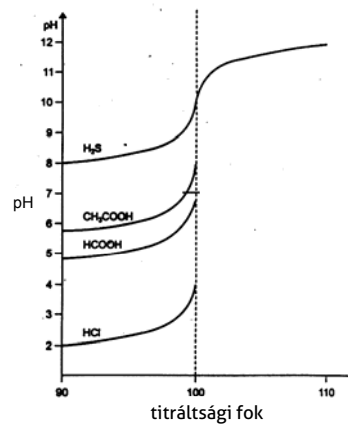

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

A disszociációs állandó (erősség) hatása a titrálási görbék alakjára

Minél nagyobb a disszociációs állandó, annál nagyobb lesz az ugrás a görbén az ekvivalencia pontban.

Ez alapján megérthető, miért nem lehet általában gyenge savakat gyenge lúgokkal (és fordítva) eredményesen titrálni.

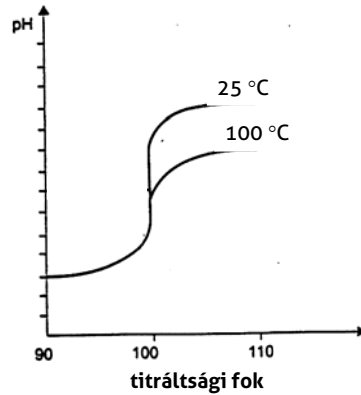

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

A hőmérséklet hatása a titrálási görbék alakjára

Ez a hatás összetett, mivel a hőmérséklet emelése általában mind az oldószer (víz), mind a reagensek disszociációs állandóit megnöveli ...

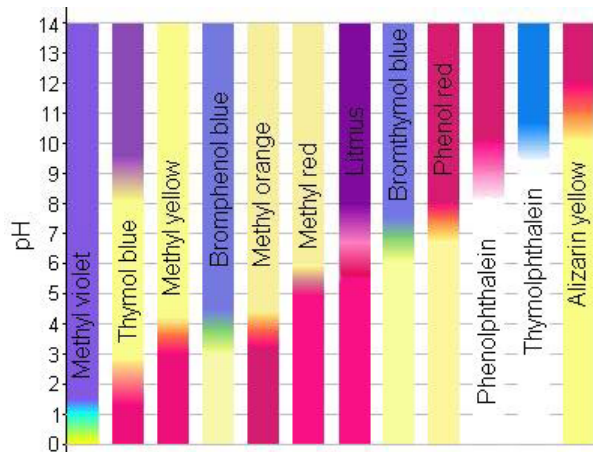
Ez a példa az ecetsav titrálásának esetét mutatja.

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

A végpont indikálása indikátor színezékekkel

A sav/bázis indikátorok szerves színezékek, amelyek legtöbbször saját maguk is gyenge bázisok/savak. Legtöbbjük kétszínű, vagyis a pH megváltozása hatására savas vagy lúgos alakjuk színe jelenik meg (vannak egyszínűek is).

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

A végpont indikálása indikátor színezékekkel

Valójában azonban csak akkor észleljük a megfelelő savas/lúgos szint, ha a megfelelő forma legalább 90%-os arányban van jelen (az átmenet folytonos):

$$K_{HInd} = \frac{[H^+] \cdot [Ind^-]}{[HInd]} \quad \frac{1}{10} \leq \frac{[Ind^-]}{[HInd]} \quad \text{vagy} \quad \frac{10}{1} \leq \frac{[Ind^-]}{[HInd]}$$

így az átcsapási tartomány:

$$pK_{HInd} - 1 < pH < pK_{HInd} + 1$$

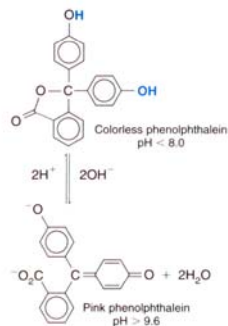
Az indikátor átmeneti színe akkor jelenik meg, amikor a két forma egyenlő koncentrációban van jelen, vagyis amikor $pH = pK_{HInd}$. Ezt az értéket hívjuk **indikátor kitevőnek** (*indikátor exponens*).

Az indikátorokat tehát mindig úgy választjuk meg, hogy az indikátor kitevő közel azonos legyen az ekvivalenciapontban várható pH-val.

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

A végpont indikálása indikátor színezékekkel – a fenolftalein

One of the most common indicators is phenolphthalein, usually used for its colorless-to-pink transition at pH 8.0-9.6.

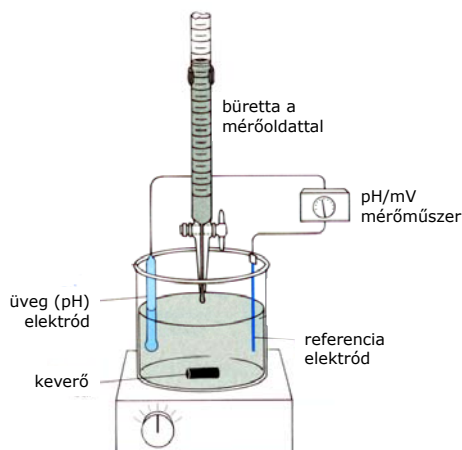
In strong acid, the colorless form of phenolphthalein turns orange-red. In strong base, the red species loses its color.⁸

Ezek után könnyen megérthető, miért fontos kevés (éppen csak az elegendő mennyiségű) indikátort használni; az indikátor sav/bázis karaktere miatt feleslege mérőoldatot fogyaszt!

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

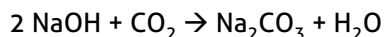
A végpont indikálása műszeres (elektrokémiai) módszerrel

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

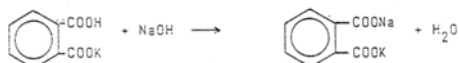
Lúg mérőoldatok készítése, standardizálása

Savak meghatározásához erős lúg (pl. NaOH) mérőoldat szükséges. Ezek viszont általában higroszkóposak és elkarbonátosodnak, vagyis nem elsődleges standard alapanyagok

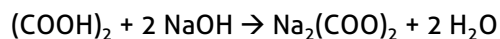

A standardizáláshoz leggyakrabban a következő alapanyagokat használjuk:

KH-ftalát

Oxálsav

tehát pontos koncentrációjú KH-ftalát vagy oxálsav mérőoldatokkal titráljuk meg a lúg mérőoldatokat használat előtt.

NEUTRALIZÁCIÓS TITRIMETRIA

Sav mérőoldatok készítése, standardizálása

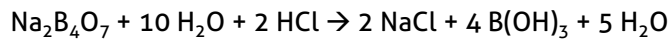
Lúgok meghatározásához erős sav mérőoldat (pl. HCl) szükséges. A leggyakrabban sósavat használunk, ami viszont ismét nem elsődleges standard, mivel illékony.

A HCl mérőoldat standardizálása általában a következő anyagokkal történik:

KHCO₃

Bórax (Na₂B₄O₇ · 10 H₂O)

tehát pontos koncentrációjú KH-karbonát vagy bórax mérőoldatokkal titráljuk meg a sav mérőoldatokat használat előtt.

Csapadékos titrálások

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

A feltételek

Vajon csapadékképzési reakciók egyáltalán alkalmasak-e titrimetriás módszerek megvalósítására? Teljesülnek-e a korábban a titrimetriához megszabott feltételek?

- ✓ a csapadék képződése lehet sztöchiometrikus (ismert összetételű)
- ✓ a reakció lehet teljes (kvantitatív)
- ? de a reakció általában lassú...
- ? de a végpontjelzés nehézkes...

Mindezek miatt sejthető, hogy csak bizonyos csapadékképzési reakciók alkalmasak titrimetria megvalósítására és a végpontjelzés általában csak műszeres (elektrokémiai) úton lehetséges.

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

Argentometria – a mérőoldatról

Lényegében csak az argentometria (mérőoldat: AgNO_3) terjedt el, mivel

- az ezüst csapadékok nagyon oldhatatlanok (kis koncentráció mérhető)
- sok ion ad csapadékot Ag^+ ionokkal (pl. Cl^- , Br^- , I^- , F^- , CN^- , SCN^- , CrO_4^{2-})
- a csapadékképződés gyors
- az AgNO_3 móltömege nagy, így a mérőoldat készítése egyszerű

$$L_{\text{AgCl}} = 1,8 \times 10^{-10}$$

$$L_{\text{AgBr}} = 5,2 \times 10^{-13}$$

$$L_{\text{AgI}} = 8,3 \times 10^{-17}$$

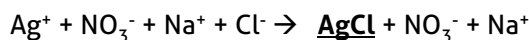

$$L_{\text{AgSCN}} = 4,9 \times 10^{-13}$$

Ugyanakkor:

- az Ag^+ ionok fényérzékenyek, ezért a mérőoldatot fénytől óvni kell
- a hatóérték friss meghatározása szükséges (pl. halogenidekkel)

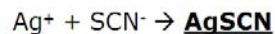

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

Argentometria – a titrálási görbe pontjainak számítása

Argentometriában a titrálási görbéken a mérőoldat (X) térfogata függvényében a kis ionkoncentrációk miatt a pAg vagy pX értékét ábrázoljuk.

Példa: 50 mL 0,1 M KSCN mintaoldat
0,1 M AgNO₃ mérőoldat
 $L_{\text{AgSCN}} = 4,9 \times 10^{-13}$ (másképpen K_{sp})

$$K_{\text{sp}} = [\text{Ag}^+] \times [\text{SCN}^-]$$

Az ekvivalencia pont előtt:

pAg értékét az oldhatósági szorzat és a maradék [SCN⁻] határozza meg

Az ekvivalencia pontban:

pAg értéke közvetlenül L értékéből számítható

Az ekvivalencia pont után:

pAg értékét a feles [Ag⁺] határozza meg

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

Argentometria – a KSCN titrálási görbe pontjainak számítása

AZ EKVIVALENCIA PONT ELŐTT

0 mL mérőoldat hozzáadásakor (0%):

$$L = [\text{Ag}^+] \times [\text{SCN}^-]$$

$$\text{pAg} = -\lg(L / c_{\text{SCN}^-}) = -\lg(4,9 \times 10^{-13} / 0,1 \text{ M}) = 11,31$$

10 mL mérőoldat hozzáadásakor (20%):

$\text{pAg} = -\lg(L / c_{\text{SCN}^-, \text{maradék}})$ hiszen az oldhatóság elhanyagolható

$$c_{\text{SCN}^-, \text{maradék}} = ((c_{\text{KSCN}, \text{összes}} \cdot V_{\text{KSCN}}) - (c_{\text{AgNO}_3} \cdot V_{\text{AgNO}_3, \text{hozzáadott}})) / V_{\text{összes}}$$

$$\text{pAg} = -\lg(4,9 \times 10^{-13} / 0,0666 \text{ M}) = 11,13$$

25 mL mérőoldat hozzáadásakor (50%):

$$\text{pAg} = -\lg(4,9 \times 10^{-13} / 0,0333 \text{ M}) = 10,83$$

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

Argentometria – a KSCN titrálási görbe pontjainak számítása

AZ EKVIVALENCIA PONTBAN

50 mL mérőoldat hozzáadásakor (100%):

csak a csapadék van jelen, tehát

$$pAg = -\lg(\sqrt{L})$$

$$pAg = 6,15$$

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

Argentometria – a KSCN titrálási görbe pontjainak számítása

AZ EKVIVALENCIA PONT UTÁN

75 mL mérőoldat hozzáadásakor (150%):

[Ag⁺] értékét a feles mérőoldat határozza meg, hiszen a csapadék oldódásából származó koncentráció elhanyagolható mellette

$$pAg = -\lg(c_{Ag^+, \text{ felesleg}})$$

$$c_{Ag^+, \text{ felesleg}} = ((c_{AgNO_3} \cdot V_{AgNO_3, \text{ hozzáadott}}) - (c_{KSCN, \text{ összes}} \cdot V_{KSCN})) / V_{\text{összes}}$$

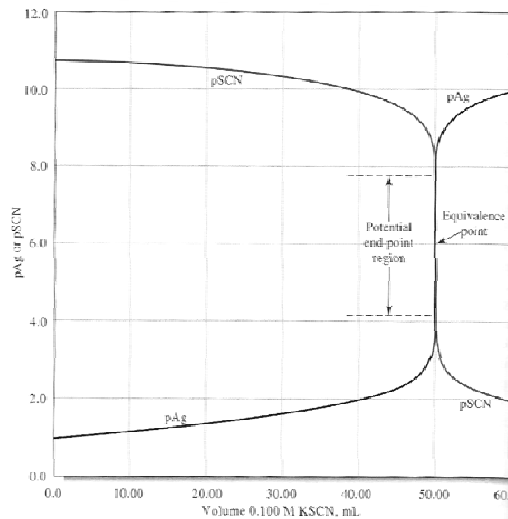
$$pAg = -\lg(0,02 \text{ M}) = 1,69$$

100 mL hozzáadásakor (200%):

$$pAg = -\lg(0,033 \text{ M}) = 1,47$$

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

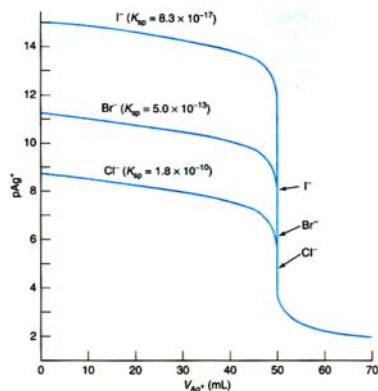
Argentometria – a KSCN titrálási görbe alakja

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

Argentometria – az oldhatóság hatása a titrálási görbe alakjára

Az oldhatósági szorzat növekedésével a titrálási görbén az ekvivalencia pontban kapott ugrás nagysága csökken. Ebből következően akár több ion is titrálható egymás mellett (ugyanabban a mintaoldatban), ha oldhatósági szorzatuk több nagyságrenddel eltérő. Az alábbi példa a halogénid ionok esetét mutatja.

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

Argentometria – a koncentrációk hatása a titrálási görbe alakjára

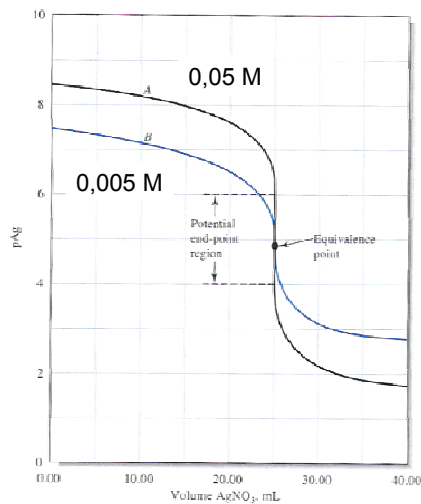

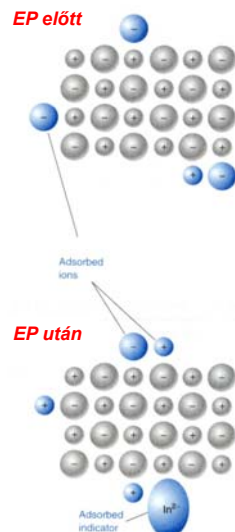
Figure 13-4 Titration curve for A, 50.00 mL of 0.0500 M NaCl with 0.1000 M AgNO_3 , and B, 50.00 mL of 0.00500 M NaCl with 0.0100 M AgNO_3 .

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

Argentometria – a végpont detektálása színezékekkel (Fajans)

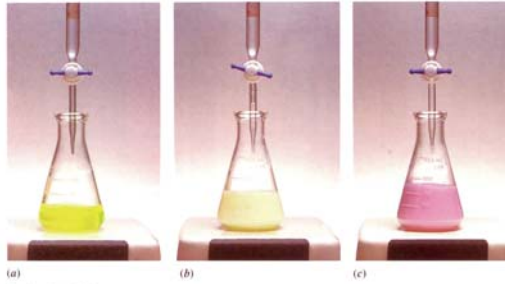
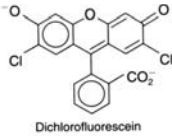
Lehetséges színezékek alkalmazásával csapadékos titrálások végpontját is detektálni. Erre például itt csak **a Fajans módszert tárgyaljuk röviden**, amely egy adszorpciós indikációs módszer.

A módszer alap gondolata az, hogy az ekvivalencia pontban az ezüst csapadék felületi töltése a többségi töltéshordozók miatt átváltozik negatívból pozitívba (lásd kép). Ha olyan anionos színezéket adunk a mintához, amely ezüst ionokkal színes csapadékot hoz létre, akkor az ekvivalencia pont detektálhatóvá válik, hiszen ettől a ponttól kezdve a csapadék felülete pozitív töltésű lesz az ezüst ionoktól, és az adszorbeálódni képes indikátor anion színes csapadékot tud létrehozni (Példák: *fluorescein* és *eozin*, amelyek rózsaszínnel jeleznek).

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

Argentometria – a végpont detektálása színezékekkel (Fajans)

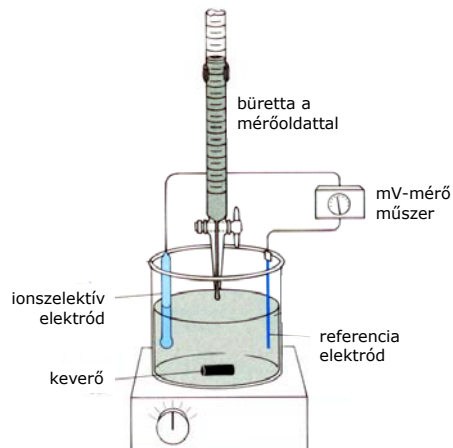
Color Plate 2 Fajans Titration of Cl^- with AgNO_3 Using Dichlorofluorescein (Demonstration 7-1)
(a) Indicator before beginning titration. (b) AgCl precipitate before end point. (c) Indicator adsorbed on precipitate after end point.

Ez a klasszikus indikációs eljárás megbízható és pontos, azonban:

- a csapadék fényérzékenységét fokozza a színezék (titrálás sötétben)
- a pontosság függ a pH-tól is

CSAPADÉKOS TITRIMETRIA

A végpont indikálása műszeres (elektrokémiai) módszerrel

Redoxi titrálások

REDOXI TITRIMETRIA

Az alapok

Titrimetriás eljárásokat lehet alapozni redoxi reakciókra is. A mérendők ilyen esetekben legtöbbször vagy fémionok, vagy szerves vegyületek redoxi reakcióba vihető (oxidálható, redukálható) funkciócsoportjai.

A redoxi titrimetriás módszerek, amelyeket az oxidációs/redukációs jelleg és a mérőoldat szerint csoportosítunk, igen sokfélék lehetnek:

Oxidációs módszerek

Permanganometria (KMnO_4)
Bromatometria (KBrO_3)
Cerimetria (Ce^{4+})
Kromatometria ($\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$)
Jodometria (I_2)
stb.

Redukációs módszerek

Titanometria (Ti^{3+})
Kromometria (Cr^{2+})
Aszkorbinometria (aszkorbinsav)
stb.

REDOXI TITRIMETRIA

Az alapok

A redoxi titrálási görbékben általában a redoxi potenciált (E) vagy esetleg a mérendő komponens koncentrációjának logaritmusát (pX) tüntetjük fel a mérőoldat térfogata függvényében.

A titrálások során lejátszódó folyamatokat a redoxi potenciál Nernst-Peters egyenletből való számításával követhetjük. Vegyük például 50 mL 0,1 M Fe(II) ion 0,1 M Ce(IV) ionokkal való titrálását 25°C-on (cerimetria), amikor:

$$E_{0, \text{Ce(IV)/Ce(III)}} = 1,44 \text{ V}$$

Az ekvivalencia pont előtt

A potenciált a kisebb potenciálú Fe(III)/Fe(II) rendszer határozza meg

Az ekvivalencia pontban (egyensúlyban)

$$E_{eq} = \frac{E_{0, \text{Fe}} + E_{0, \text{Ce}}}{2}$$

Az ekvivalencia pont előtt

A potenciált a nagyobb potenciálú Ce(IV)/Ce(III) rendszer határozza meg

REDOXI TITRIMETRIA

A titrálási görbe pontjainak számítása

AZ EKVIVALENCIA PONT ELŐTT

0 mL mérőoldat hozzáadásakor (0%):

A rendszerben még nincs cérium ion, a potenciált a kisebb potenciálú Fe(III)/Fe(II) rendszernek kellene meghatároznia, azonban elvben nincs jelen Fe(III) ion sem! A potenciált ezért a levegő oxidáló hatása miatt jelenlévő ismeretlen mennyiségű nyomnyi Fe(III) határozza meg, ezért az bizonytalan! A $[\text{Fe(III)}]/[\text{Fe(II)}]$ arány azonban közel nulla, így a potenciál is igen alacsony:

$$E = E_{0, \text{Fe}} + \frac{0,0591}{1} \lg \frac{[\text{Fe}^{3+}]}{[\text{Fe}^{2+}]} \ll 0,77 \text{ V}$$

25 mL mérőoldat hozzáadásakor (50%):

A hozzáadott Ce(IV) redukálódik, és ekvivalens Fe(III) keletkezik

$$E = 0,77 + 0,0591 \cdot \lg \frac{(0,05 \text{ L} \cdot 0,1 \text{ M} - 0,025 \text{ L} \cdot 0,1 \text{ M})}{0,025 \text{ L} \cdot 0,1 \text{ M}} = 0,77 \text{ V}$$

REDOXI TITRIMETRIA

A titrálási görbe pontjainak számítása

AZ EKVIVALENCIA PONTBAN

50 mL mérőoldat hozzáadásakor (100%):

A rendszer redoxi potenciálja a Ce(IV) hatására végig növekszik, mivel nő [Fe(III)], míg az egyensúly az ekvivalencia pontban be nem áll. Ekkor tudjuk, hogy $E_{\text{Fe(III)/Fe(II)}} = E_{\text{Ce(IV)/Ce(III)}}$, amiből adódik, hogy

$$E_{\text{eq}} = \frac{E_{0,\text{Fe}} + E_{0,\text{Ce}}}{2} = \frac{0,77 + 1,44}{2} = 1,105\text{V}$$

Megjegyzés: a potenciált valójában az ekvivalencia pont előtt és után közvetlenül tudjuk pontosan kiszámítani, a fenti egy közelítés...

REDOXI TITRIMETRIA

A titrálási görbe pontjainak számítása

AZ EKVIVALENCIA PONT UTÁN

75 mL mérőoldat hozzáadásakor (150%):

A rendszer potenciálját a [Ce(IV)]/[Ce(III)] arány határozza meg. A potenciált a mostmár változatlanul megmaradó Ce(IV) feleslegből és az ekvivalencia ponttól állandó koncentrációjú Ce(III) értékéből számoljuk:

$$E = 1,44 + \frac{0,0591}{1} \lg \frac{[\text{Ce}^{4+}]}{[\text{Ce}^{3+}]}$$

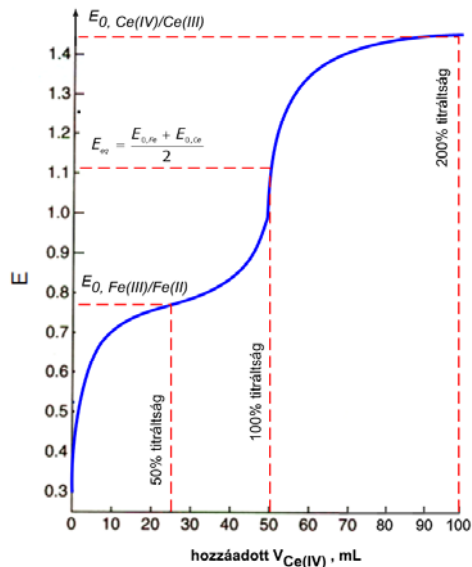
$$E = 1,44 + 0,0591 \cdot \lg \frac{0,025 \text{ L} \cdot 0,1 \text{ M}}{0,050 \text{ L} \cdot 0,1 \text{ M}} = 1,42\text{V}$$

100 mL mérőoldat hozzáadásakor (200%):

A [Ce(IV)]/[Ce(III)] arány ekkora eléri az 1 értéket, így $E = E_0 = 1,44\text{V}$

REDOXI TITRIMETRIA

A teljes titrálási görbe

REDOXI TITRIMETRIA

Végpontjelzési módszerek

Reverzibilis redoxi indikátorok: Ezek a színezékek reverzibilisen oxidálható/redukálható vegyületek (E_0), amelyek a rendszer redoxi potenciáljától függően oxidált vagy redukált színüket mutatják (pl. variaminkék, difenilamin). Megmutatható, hogy az átcsapás gyakorlatban közelítőleg az $E = E_0 \pm 0,0591/n$ tartományban következik be. Ennek megfelelően választjuk az adott titráláshoz.

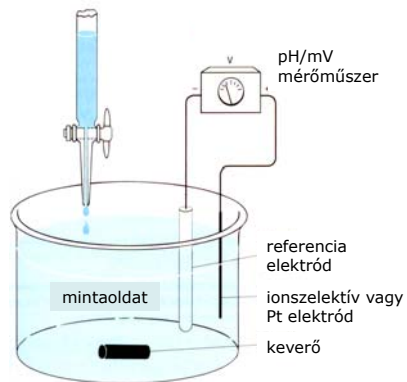
Irreverzibilis redoxi indikátorok: Oxidáció hatására irreverzibilisen a színüket elvesztő színezékek (pl. metilvörös) is alkalmazhatók indikátorként. Hátrányuk, hogy az ekvivalencia pontban újabb indikátor cseppek szükségesek a színeltűnés jó detektálásához, ami nagyobb indikátor hibához vezet.

Speciális indikátorok: Vannak titrálószerek, amelyek intenzív saját színnel rendelkeznek (ami megváltozik a végpontban), így nem igényelnek külön indikátort (pl. KMnO_4). Más esetekben egyedi reagensekkel lehet egyes specicseneket kimutatni (pl. jódkeményítő).

Műszeres (potenciometrikus) módszer

REDOXI TITRIMETRIA

Műszeres (potenciometrikus) végpontjelzési módszer

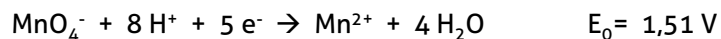

REDOXI TITRIMETRIA

Permanganometria

A KMnO_4 népszerű **oxidimetriás** titrálószer, mivel erélyes oxidálószer és intenzív színe segíti a végpontjelzést is.

Savas közegben:

Semleges vagy enyhén lúgos közegben:

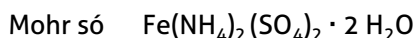
Általában kénsavas közegben használjuk.

REDOXI TITRIMETRIA

Permanganometria

A mérőoldat készítését nehezíti, hogy a KMnO_4 erélyes oxidáló hatása miatt reaktív („szennyeződik” illetve pontos koncentrációja csökken). Emellett érzékeny a napfényre is, ezért a mérőoldat pontos koncentrációját meg kell határozni és a tárolás sötét üvegben, fénytől védett helyen kell történnjen.

A KMnO_4 oldat standardizálásához általában a következő standard anyagokat használjuk:

Alkalmazási példák:

- Természetes vizek oxigénigényének meghatározása (KOI)
- Hidrogén-peroxid meghatározása
- Bromid-ionok meghatározása
- Fe(II)-ionok meghatározása (Zimmermann-Reinhardt módszer)

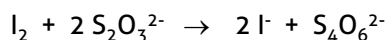
REDOXI TITRIMETRIA

Jodometria

A I_2/I^- rendszer redoxi potenciálja közepes érték

ezért mind oxidációs, mind redukciós titrálások során használható. Gyakoribb **reduktometriás** alkalmazása, amikor valamilyen oxidálószerrel oxidáltatjuk a jodidot, majd a keletkező jódot tioszulfát ionokkal reagáltatjuk. A jodometria alapegyenlete:

Jód mérőoldat készítése nehézkes, mivel illékony és kevésbé oldódik vízben, ezért a legtöbbször nátrium-tioszulfát oldattal standardizáljuk. A nátrium-tioszulfát viszont maga másodlagos standard anyag, ezért azt előzetesen KBrO_3 vagy $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ oxidálószerekkel kell standardizálni. A jodometriában klasszikus végpontjelzés keményítővel lehetséges.

Reduktometriás alkalmazások: pl. Cu^{2+} , BrO_3^- , IO_3^- meghatározása

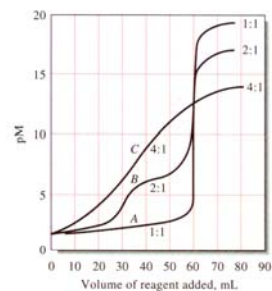
Komplexometriás titrálások

KOMPLEXOMETRIA

Az alapok

A komplex egyensúlyoknál említett okok miatt a komplexometria a fémionok meghatározására alkalmas módszer és alkalmazásához a következő feltételeknek kell teljesülniük:

- a komplexnek képződési állandója nagy legyen, (a komplex stabil, képződése sztöchiometrikus)
- a mintaoldatot pH-pufferelni szükséges
- a komplex ML összetételű legyen, az éles átcsapás érdekében

Ezen feltételeknek csak a kelátképződési reakciók, illetve a komplexon titrálószer felelnek meg. Ezek közül is messze a leggyakrabban alkalmazott titrálószer az etilén-diammin tetraecetsav vagyis EDTA (másnéven Komplexon B).

KOMPLEXOMETRIA

Az alapok

Az EDTA titrálószer számos tulajdonsággal rendelkezik, ami a titrimetriában előnyösen kihasználható:

- igen sok fémmel nagy stabilitású 1:1 kelátot képez, vagyis sokoldalú titrálószer
- az EDTA oldat és fémkomplexei is színtelenek, vagyis a saját színe nem zavarja az indikátorok működését
- az EDTA (méginkább a nátrium sója), valamint fémkomplexei is jól oldódnak vízben, vagyis széles koncentráció tartományban használható
- az EDTA mérőoldat fényre nem érzékeny, koncentrációja állandó
- lényegében egészségre ártalmatlan anyag

KOMPLEXOMETRIA

Az EDTA titrálószer sokoldalúsága – log K értékek

Table 12-2 Formation constants for metal-EDTA complexes

Ion	log K_f	Ion	log K_f	Ion	log K_f
Li ⁺	2.95	V ³⁺	25.9 ^a	Tl ³⁺	35.3
Na ⁺	1.86	Cr ³⁺	23.4 ^a	Bi ³⁺	27.8 ^a
K ⁺	0.8	Mn ³⁺	25.2	Ce ³⁺	15.93
Be ²⁺	9.7	Fe ³⁺	25.1	Pr ³⁺	16.30
Mg ²⁺	8.79	Co ³⁺	41.4	Nd ³⁺	16.51
Ca ²⁺	10.65	Zr ⁴⁺	29.3	Pm ³⁺	16.9
Sr ²⁺	8.72	Hf ⁴⁺	29.5	Sm ³⁺	17.06
Ba ²⁺	7.88	VO ²⁺	18.7	Eu ³⁺	17.25
Ra ²⁺	7.4	VO ₂ ⁺	15.5	Gd ³⁺	17.35
Sc ³⁺	23.1 ^a	Ag ⁺	7.20	Tb ³⁺	17.87
Y ³⁺	18.08	Tl ⁺	6.41	Dy ³⁺	18.30
La ³⁺	15.36	Pd ²⁺	25.6 ^a	Ho ³⁺	18.56
V ²⁺	12.7 ^a	Zn ²⁺	16.5	Er ³⁺	18.89
Cr ²⁺	13.6 ^a	Cd ²⁺	16.5	Tm ³⁺	19.32
Mn ²⁺	13.89	Hg ²⁺	21.5	Yb ³⁺	19.49
Fe ²⁺	14.30	Sn ²⁺	18.3 ^b	Lu ³⁺	19.74
Co ²⁺	16.45	Pb ²⁺	18.0	Th ⁴⁺	23.2
Ni ²⁺	18.4	Al ³⁺	16.4	U ⁴⁺	25.7
Cu ²⁺	18.78	Ga ³⁺	21.7		
Ti ³⁺	21.3	In ³⁺	24.9		

NOTE: The stability constant is the equilibrium constant for the reaction $M^{n+} + Y^{4-} \rightleftharpoons MY^{n-4}$. Values in table apply at 25°C and ionic strength 0.1 M unless otherwise indicated.

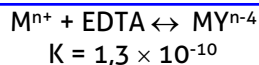
KOMPLEXOMETRIA

A titrálási görbe pontjainak számítása

A komplexometriás titrálási görbék pM értékét ábrázolják a hozzáadott EDTA térfogat függvényében.

A titrálási görbe pontjai a stabilitási állandó (pontosabban a látszólagos stabilitási állandó) ismeretében számíthatók. Ha K értéke nagy, akkor a titrálás minden pontjában teljes reakciót feltételezhetünk.

Példa: 50 mL 0.05 M Ca^{2+} (M)
0,05 M EDTA (Y^{4-}) mérőoldat

Az ekvivalencia pont előtt:

pM értékét az el nem reagált fémion koncentráció határozza meg

Az ekvivalencia pontban:

M csak a komplex csekély disszociációjából származik

Az ekvivalencia pont után:

pM értékét a feleslegben található EDTA szabja meg

KOMPLEXOMETRIA

A titrálási görbe pontjainak számítása

AZ EKVIVALENCIA PONT ELŐTT

0 mL mérőoldat hozzáadásakor (0%):

$$\text{pM} = -\lg [\text{M}] = -\lg (0,05) = 1,301$$

10 mL mérőoldat hozzáadásakor (20%):

a komplex disszociációjából származó [M] elhanyagolható

$$\text{pM} = -\lg [\text{M}_{\text{maradék}}]$$

$$c_{\text{M, maradék}} = ((c_{\text{M, összes}} \cdot V_{\text{M}}) - (c_{\text{EDTA}} \cdot V_{\text{EDTA, hozzáadott}})) / V_{\text{összes}}$$

$$\text{pM} = -\lg (0,0333) = 1,477$$

25 mL mérőoldat hozzáadásakor (50%):

$$\text{pM} = -\lg (0,0166 \text{ M}) = 1,778$$

KOMPLEXOMETRIA

A titrálási görbe pontjainak számítása

AZ EKVIVALENCIA PONTBAN

50 mL mérőoldat hozzáadásakor (100%):

pM a disszociációs egyensúlyból számítható.

$$K = \frac{[MY]}{[M][Y]}$$

Először kiszámítjuk a teljes képződött [MY] értékét, majd ezt „disszociáltatjuk”:

$$[MY]_{\text{képződött}} = (c_{M, \text{összes}} \cdot V_M) / V_{\text{összes}} = 0,025 \text{ M}$$

$$\frac{0,025 - x}{x^2} = 1,3 \cdot 10^{10} \Rightarrow x = 1,38 \cdot 10^{-6} \text{ M}$$

$$pM = -\lg(1,38 \cdot 10^{-6}) = 5,85$$

KOMPLEXOMETRIA

A titrálási görbe pontjainak számítása

AZ EKVIVALENCIA PONT UTÁN

75 mL mérőoldat hozzáadásakor (150%):

Újból a disszociációból számolunk, de a hígulás miatt [MY]_{képződött} kisebb lesz és [Y] értékét az EDTA felesleg határozza meg:

$$K = \frac{[MY]}{[M][Y]}$$

$$[MY] = (c_{M, \text{összes}} \cdot V_M) / V_{\text{összes}} = 0,020 \text{ M}$$

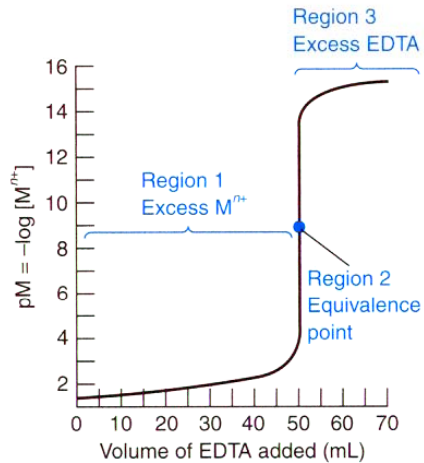
$$[Y] = (c_{\text{EDTA}} \cdot V_{\text{EDTA, felesleg}}) / V_{\text{összes}} = 0,010 \text{ M}$$

$$\frac{0,02}{[M] \cdot 0,01} = 1,3 \cdot 10^{10} \Rightarrow [M] = 1,53 \cdot 10^{-10} \text{ M}$$

$$pM = -\lg(1,53 \cdot 10^{-10}) = 9,81$$

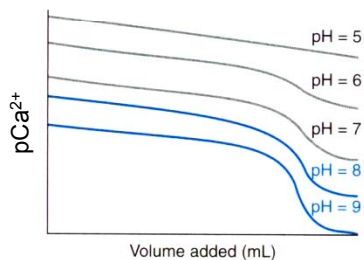
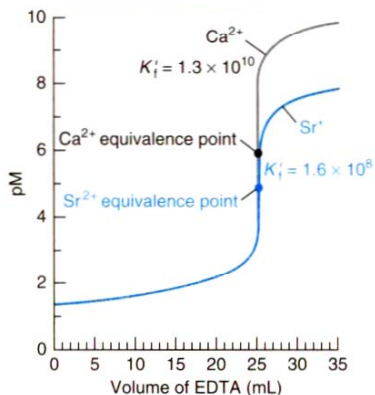
KOMPLEXOMETRIA

A titrálási görbe

KOMPLEXOMETRIA

K és a pH értékének hatása a titrálási görbe alakjára

minél nagyobb K értéke, annál könnyebben észlelhető az ekvivalencia pont helye

általában magasabb pH értékek mellett (kisebb $[H^+]$) a titrálási görbéken jobban észlelhető az ekvivalencia pont (hidroxid csapadék leválását azonban célszerű elkerülni, pl. gyenge komplexképző segédreagens segítségével: pl. ammónia)

KOMPLEXOMETRIA

Végpontjelzés fémindikátorokkal

A komplexometriás titrálások **klasszikus végpontjelzési módszere fémindikátorokat alkalmaz**, amelyek olyan gyenge komplexképzők, amelyek fémionokkal való reakciójakor színüket megváltoztatják (pl. *murexid*, *xilenol narancs*). Ezeket a gyenge fémkomplexeiket az ekvivalenciapont közeledtekor az EDTA megbontja, így a végponttól kezdve a fémindikátorok a szabad színüket fogják mutatni.

Előnyös jellemzője a fémindikátoroknak, hogy a titrálószerrel nem reagálnak és gyakorlatilag a fémionokat sem tartják vissza az EDTA komplexképzéstől, tehát az indikátorhiba komplexometriában igen kicsi.

KOMPLEXOMETRIA

Végpontjelzés fémindikátorokkal

Table 12-3 Common metal ion indicators

Name	Structure	pK _a	Color of free indicator	Color of metal ion complex
Calmagite		pK ₂ = 8.1 pK ₃ = 12.4	H ₂ In ³⁺ red HIn ²⁻ blue In ³⁻ orange	Wine red
Eriochrome black T		pK ₃ = 6.3 pK ₄ = 11.6	H ₂ In ³⁺ red HIn ²⁻ blue In ³⁻ orange	Wine red
Murexide		pK ₂ = 9.2 pK ₃ = 10.9	H ₂ In ³⁺ red-violet HIn ²⁻ violet H ₂ In ³⁺ blue	Yellow (with Co ²⁺ , Ni ²⁺ , Cu ²⁺); red with Ca ²⁺
Xylenol orange		pK ₃ = 2.32 pK ₄ = 2.85 pK ₅ = 6.70 pK ₆ = 10.47 pK ₇ = 12.23	H ₃ In ³⁺ yellow H ₂ In ²⁻ yellow H ₂ In ²⁻ yellow H ₂ In ²⁻ violet HIn ³⁻ violet In ⁴⁻ violet	Red
Pyrocatechol violet		pK ₁ = 0.2 pK ₂ = 7.8 pK ₃ = 9.8 pK ₄ = 11.7	H ₂ In ³⁺ red H ₂ In ²⁻ yellow H ₂ In ²⁻ violet HIn ³⁻ red-purple	Blue

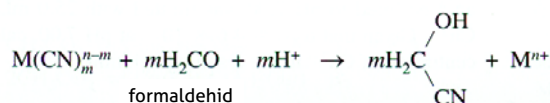
KOMPLEXOMETRIA

Maszkirozás/demaszkirozás

A **maszkirozás** a klasszikus (kémiai) analitikai eljárások során gyakran alkalmazott módszer, amely a komplexképzőkhöz kötődik. Olyankor alkalmazunk maszkirozást, ha valamilyen kémiai reakció előtt „el akarunk rejteni” bizonyos fémionokat a szelektivitás fokozása érdekében (ez a kémiai reakció akár EDTA titrálás is lehet). Maszkirozáskor erős (az EDTA-nál is erősebb) komplexképző reagenseket alkalmazunk, amelyek igen nagy stabilitású komplexbe viszik a fémiont. Példaul:

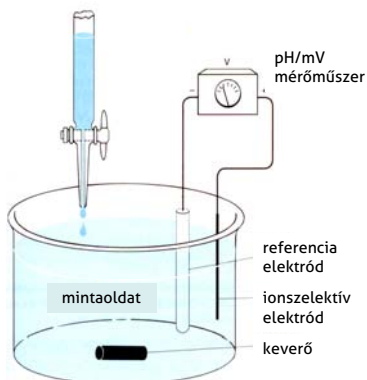
- F⁻ használható az Al³⁺, Fe³⁺, Ti⁴⁺, Be²⁺ ionok maszkirozásához
- CN⁻ használható Cd²⁺, Zn²⁺, Co²⁺, Ag⁺, stb. ionok maszkirozásához

Ha az analízis során a fémiont később hozzáférhetővé akarjuk tenni, akkor a **demaszkirozás** következik. Ekkor olyan speciális reagenst adunk a mintaoldathoz, ami megbontja a stabil komplexet. Példaul:

KOMPLEXOMETRIA

Műszeres végpontjelzés

KOMPLEXOMETRIA

Az EDTA mérőoldat és standardizálása

Az EDTA mérőoldatot általában 0,02-0,05 M koncentrációban készítjük el, kiindulásul akár közvetlenül a savat, akár a dinátrium sót felhasználva. Ugyan az EDTA kielégíti az elsődleges standardokkal szemben támasztott követelményeket, azonban az oldat pontos koncentrációjának meghatározása mégis szükséges, a ligandum fémionokkal szembeni nagy affinitása miatt. Ugyanezen okból az EDTA mérőoldatot mindig **műanyag tárolóedényben tároljuk**, hogy az üvegfelületen előforduló fémion szennyezésektől megóvjuk. **A standardizálást legtöbbször valamilyen Zn(II)-só oldatával végezzük.**

KOMPLEXOMETRIA

Alkalmazások

A komplexometriás alkalmazások során mindig jól megválasztott pH-pufferrel beállított közegben végezzük (a gyenge savak és bázisok sokszor maguk is komplexképzők!).

Fémionok közvetlen titrálása – pl. vízkeménység meghatározása

A víz „keménységét” a Ca^{2+} és Mg^{2+} ionok okozzák, amelyek EDTA-val közvetlenül titrálhatók. A titrálás pH= 10 mellett (ammónia puffer) optimális, amikor az eredmény a $[\text{Ca}^{2+}] + [\text{Mg}^{2+}]$ koncentrációt adja. A Ca^{2+} ionok pH= 13 mellett (amikor a $\text{Mg}(\text{OH})_2$ leválik) önállóan is meghatározható. A vízkeménység komplexometriás meghatározásánál a minta előkészítése (pl. maszkírozás CN^- ionokkal) is szükséges, hogy a vízmintában jelenlevő nyomnyi egyéb fémion ne fogyasszon EDTA-t.

Anionok indirekt visszatitrálása – pl. szulfátionok meghatározása

A szulfátionok főleg Ba^{2+} reagenssel kvantitatíve lecsaphatók BaSO_4 formájában. A csapadék mosás után elválasztható az oldattól, majd azt EDTA feleslegben ismert mennyiségű, feleslegben lévő EDTA oldattal főzve pH= 10 mellett minden Ba^{2+} oldatba megy $\text{Ba}(\text{EDTA})^{2-}$ formájában. Az EDTA feleslege ezt követően visszatitrálható fémion oldattal (pl. Zn^{2+})

Gravimetria

GRAVIMETRIA

A koncepció

A gravimetriás (tömegmérésen alapuló) kvantitatív analitikai eljárások lényege, hogy a meghatározandó iont kis oldhatóságú vegyületté (*lecsapási forma*), amelyet az oldattól elválasztunk.

A csapadékot ezt követően tömegálló, sztöchiometrikus formára hozzuk, majd annak a tömegét lemérjük (*mérési forma*). A tömegből a csapadék összetétele ismeretében kiszámítható a meghatározandó ion mintabeli koncentrációja.

GRAVIMETRIA

A feltételek

A tömeg szerinti analízis alapjául csak olyan csapadékok szolgálhatnak, amelyek:

- elég kicsi az oldhatóságuk a kvantitatív lecsapás eléréséhez
- jól szűrhetők (szemcseméret ne legyen túl kicsi vagy túl nagy)
- jól moshatók (a lecsapószer és oldószer komponensei eltávolíthatók)
- szárítással vagy izzítással tömegállandóvá és sztöchiometrikussá tehetőek

A gravimetriás módszerek előnye, hogy pontosságuk általában nagyobb a volumetriás vagy műszeres módszerekénél (azonos koncentrációk esetén). Hátránya viszont, hogy (pl. a műszeres módszerekhez képest) csak nagyobb koncentrációk mérésére alkalmasak és idő- és munkaigényük is jelentős.

GRAVIMETRIA

Alkalmazások

Gravimetria céljára számos fémion illetve anion csapadékjai megfelelőek. Fémionok esetében gyakori a szulfát vagy foszfát formában való meghatározás, amelyek kellően hőstabil és nagy móltömegű vegyületek. Az anionok közül főként a szulfát és szilikát ionok meghatározására alkalmazzák a gravimetriát.

A gravimetria alkalmazása mára jelentősen háttérbe szorult, azonban pl. elterjedten alkalmazzák a kalibráló/hitelesítő oldatok pontos koncentrációjának a műszeres módszerektől való független meghatározására.